

ANTWERPEN, REGIO

In stad Antwerpen belandde 'slechts' één dame op brandstapel

“Heksen waren het fake news van toen”

De stad Lier gaf deze week drie vrouwen die in de zestiende eeuw werden veroordeeld hekserij oerbetal. Een van de vermoede heksen, Cathelyne Van den Bulcke, eindigde zelfs op de brandstapel. In Antwerpen vond maar één officieel hekserproces plaats en werd maar één heks terechtgesteld. “De Antwerpse schepenen gingen niet mee in de hekswaan”, zegt professor emeritus rechtshistoriek Jos Mombally. “Die nuchtere Antwerpse aanpak had meerdere redenen”, weet hoogleraar Guido Marnet van het departement geschiedenis van de Universiteit Antwerpen.

Als er alleen af in Lier drie heksen terechtgesteld werden, dan moeten dat er in een grotere stad als Antwerpen veel meer zijn geweest. Zo was onze redenering. Maar die vliegt gaar niet op. In Antwerpen belandde enkel Clara Goossen in 1604 op de brandstapel.

Tussen 1550 en 1680 was er in heel christelijk West-Europa een hekserijwaai. De West-Vlaamse rechtshistoricus op straat Jos Mombally (72), die onder meer aan de KU Leuven les gaf maar ook aan de Universiteit Antwerpen doceerde, kwam de Lierse heksen terecht op het spoor en schreef er een boek over.

De regelgeving ter wat minnen denken, waren hekseroproeven veel meer iets van de parforie dan van de moeden. Op het platteland waren er meer verdachmakingen en geruchten van tovenaarij en betoveringskrachten. Er zijn natuurlijk ook veel private excusies geweest. Maar de echte hekseroproeven gebeurden door de officiële overheid, onder druk van de bevolking. De rechters waren niet de schepenen. Je mag verwachten van schepenen in Antwerpen dat ze af van intellectuelen en gestudeerden waren dan schepenen op het platteland. Al heeft dat nog geen garantie op een eerlijk proces.

De enige in Antwerpen ter dood veroordeelde heks die in wurgop op de brandstapel werd geëxecuteerd was Clara Goossen. De terechtstelling vond plaats op 22 augustus 1604. Clara was afkomstig uit Straatsburg. De vierschaar had maar één sitting nodig om een ommet te vellen Clara's duivel weer boekacht. Ze had niet hem en niet geïnteresserd dat ze met haar eigen bloed had onderkend. Clara bekende verschillende heksen seks te hebben gehad met zichzelf, zelfs op het strand bij de vuurpoort en op diverse nachtelijke wandelingen. Ze vloog eromheen op een stuk die niet zal te beschrijven. Dit zware gebod kwam er op een manier die Clara had niet kunnen zien. Het was een manier die Clara had niet kunnen zien. Het was een manier die Clara had niet kunnen zien. Het was een manier die Clara had niet kunnen zien.

Clara Goossen werd naargelang de bronnen ook wel Clara Goossens genoemd. “Als beroepsoefende zij het oudste heksenproces ter wereld uit. Of zoals menen toen zei deze van ledighe vrouwen”, weet Antwerpse stadsgids Walter Clement uit Brecht, gespecialiseerd in letters, beulen en heksen.

Excuses voor een heks

Walter Clement vroeg midden vorig jaar aan de stad Antwerpen om een straat of plein naar Clara Goossen te noemen, in navolging van de campagne ‘Meer vrouw op straat’ van Sophie Lemaire. Hij kreeg als antwoord dat het “aan de commissie voorgelegd zou worden”. “Ik reep vorig jaar Bart De Wever ook af op om symbolisch excuses aan Clara te geven”, voegt Clement er nog aan toe. “Zoals het stadsbestuur in Lier nu deed. Ik wacht nog op zijn antwoord. Het proces van Clara Goossens gebeurde, onder politieke druk van de aartsbisschoppen. Er was ook Jan Bax, een oud-schepen van Antwerpen, die een echte hekserijganger was.”

Haar bekennissen legde Clara af na zware martelingen, die plaatsvonden in de kelder van Het Steen, in het bijsin van de Antwerpse schout Hendrik Varrick, de beul en twee wethouders. “Ze kreeg een ijzeren halsering met een knoestering van ijzeren pinnen”, weet Clement. “Dene ring werd aan vier hoeken van de feltrukamer met koorden vastgemaakt. Clara moest dan plaatsnemen op een driepikkel en bij de minste beweging drongen die pinnen in haar hals.”

Voorafgaand aan deze martelingen werd zij volledig ontkleed en werd er naar openstaande diavelskeken geroepen. “Die afgrenzen die absolute of duitsekerken konden een verdacht lirtieren of vliege zijn, was de beul dan in orde”, zegt professor Jos Mombally. “Kwam er geen bloed, dan was dit een bewijs dat ze een poer met de duivel had geïnteresserd. Wat Sata van haar bloed hebben geïnteresserd.”

Nog een kluisier op hekseroproeven was de waterproef. “Men gootde die vermoede heks met

De grootmoeder van de oud-burgemeester van Ranst Lode Hofmans, Filie Weynen, overleed in 1929. “In onze familie werd er nooit iets over verteld.”

handen en voeten geboeid in het water. Bleeft ze bovendien, dan was ze een heks, omdat ze water afstootte”, vertelt Mombally. “Er als ze zook, tjā. Die waterproef hebben ze niet zo lang gebruikt. Ook de weegproef was een middel om heksen te ontmaskeren. Woog je te licht, dan was je een heks, want dan kun je vliegen.”

De lichtgelovigheid en de geruchtnuolen regeerden. “Je moet er lessen uittrekken”, vindt professor Mombally. “Het is zoals met Trump en het fake news. Ik vind het zelfs een vingervijzing voor de pers, dat je altijd je kritische geest moet behouden.”

Economisch niet interessant

Guido Marnet, hoogleraar bij het Departement Geschiedenis van de Universiteit Antwerpen, niet nog meer redenen waarom de Antwerpse wervelijke rechtbank niet steeede aan de hekswaan. “Hekseroproeven zorgden voor onrust. Er werd een hele hoop geruigen voor oppergeten. Ik denk dat Antwerpen uit economische overwegingen een meer inechtere houding heeft aangenomen. Zowel religieus als economisch sprekes we - eind zestiende eeuw - over een onstabiel tijdsgewricht. De hogere overheid stuurde op een harde aanpak van heksen aan. Door hier niet in mee te gaan, onderschreep Antwerpen ook haar seidelijke autonomie. Ze wilden het beled in eigen handen houden.”

Of er ook mannelijke heksen waren. “Bijna allemaal vrouwen”, zegt Marnet. “Het passe in het pa-

‘Heksonkeuken’ uit 1604, een schilderij van Antwerpenaar Frans Francken II. Het afgehaakt Spaans soldatenhoofd en de schedel, in combinatie met de datum, doen vermoeden dat de kunstenaar zich liet inspireren door de Antwerpse heks Clara Goossen.

Geestzieke vrouw

In Mechelen waren er nog vrij lang hekseroproeven, waarbij Katijne Janssens (35) op 4 januari 1642 op de Grote Markt op de brandstapel stierf. “Die terechtstellingen gebeurden op publieke plaatsen, als waarschuwing. Al waren veel stadsbesturen ook niet in 'n brandstapel uit. Dat kost in 'n heel geld, er moest veel hout worden aangestookt”, zegt professor Mombally. “Een pretje was dat niet. In 'n lereeren wies hard een stukje verbrand vles op de barbeque kan reken en ra-

troon van 'sels met de duivel. Dat bijvoorbeeld iemand als Clara Goossen uit Straatsburg kwam, zal haar niet geholpen hebben. Ze was een 'vriende' in de stad. Dit kan een reden zijn geweest om sneller tot vervolging over te gaan.”

katijne Janssens kan met enige verbedding ook een Antwerpse 'heks' worden genoemd. Ze werd in Aalen geboren in een onwricht gezin en was waarschijnlijk geestesziek. Achtervolgd door geruchten dat ze bezeten was, ging ze uiteindelijk 'dienen' bij een kloermaker in de Minderbroeders in Antwerpen. Ze belandde in de prostitutie, woonde in het Hof van Spanin op de Vrijdagmarkt, kreeg zelfmoordneigingen en werd vier jaar in een Antwerpse zwakzinnigengesticht opgesloten. Daarna zette ze naar zovertocht verder naar Gent en Lede.

In Mechelen werd Katijne gearresteerd. Na zware folteringen vertelde ze dat ze af en toe bevocht werd door een man in het zwart met bekkenpoten, die alleen voor haar zichtbaar was. Ze

was hem tegengekomen in het portaal van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal in Antwerpen, waar hij haar verboden had ooit een voet in een kerk te zetten. “Men hoorde haar verschillende vreemde talen spreken - onder meer ook Latijn - en men zag hoe zij op haar bed door elkaar werd gemeten en hoe in de kelder hier uit de tonnen werd geslingerd”, staat er geschreven.

Onder haar oksel vond de beul een stigmata diablica. Tijdens al haar torturen, huilde Katijne niet, nog maar eens een teken dat ze een heks was. De laatste dagen van haar leven zat ze gezwagen in een van de torens van de Brusselpoort in Mechelen. Daar hangt een gedenkplaat. Ze werd aan een paal gevurnd en haar dode lichaam werd verbrand. De waan bleef nog treuren voortduren. Zo had in Oelegem

Filie Weynen, grootmoeder van oud-burgemeester Lode Hofmans van Ranst, een kwalijke reputatie. Haar echte naam was Anna Maria Philomena Mertens. Ze overleed in 1929, toen ze 64 jaar was. In een publicatie van de Oelegemse heemkring De Brakken die bewaard wordt in het documentatiecentrum, wordt over Filie W. gezegd dat ze over diistere krachten beschikte.

“Een fabeltje”, zegt Lode Hofmans. “Wij hebben die verhalen nooit gehoord. Integendeel, van grootmoeder werd in onze familie gezegd dat ze een braaf mens was, heel verstandig ook, met een heel mooi handelschrift. Twee van haar zonen studeerden Latijn-Grieks en zijn midien pater Dominikanus gevoerden. Mijn vader was ook heel verstandig. Verbrand zal ze in elk geval niet zijn.” Filie Weynen zou haar krachten

Een hekserverbranding.

ontleend hebben aan haar moeder, die haar wijfend uit boeken had geleerd. Platen en ornamenten werden vaak van de schouwen van de heks geuk-

VLAAMSE VOLKSVERHALEN Over toverheksen en hazen

► Sint-Lenaarts: Toverheks betooft kindje door muurtoesol
“In een haas in Brecht had men een kind dat altijd ziek was. De dokter kwam stan, maar zotra die vertrok, was het kind opnieuw ziek. Een buurvrouw bracht altijd een poppetje mee voor het kind. Zij was ook die de kwade hand in hals had gebracht. De mensen gingen naar de Drifboomkenberg om het kind van de kwade hand te verlossen.”

► Brecht: Heks verandert in haas
“In Brecht tegen de Oostvliete stac dan woonde een vrouw die zich in een haas kon veranderen. Toen me de haas een keer in de goot had gesloten, ontdekke men dat die bewaste vrouw een gaf in haar hand had. De heks heeft een man in het graf geholpen.”

► Brecht: Toverheks kan niet staren
“Vroeger was er hier één in 't dor en die was zeker en vast een tove heks. En dat mens dat kon maar in sterven. Zij lag maar te wroeten. Maar ze brachten er een zwarte k bij. Ze pakte die vast en 't was er rect mee gedaan.”

► Schilde: Heks spookte te twaalf 's nachts
“In 1926 stierf in Schilde een k vrouw. Die vrouw kon gas stan nadat de pater bij haar wonee wonee. De buren van die vrouw den vroeger iedere nacht om 't uur een boek. De mensen gin naar de politie en naar de pater van wie ze de raad kregen om ewangelië open te leggen bij een de heks op die wonee m loos te maken.” (kna)

haar niet meer binnen. Het begin van de geneezing. Zelfs dieren waren nu want op een boerderij uit een jaar zeven koelen. F de mensen ook uit hun il 's nachts op zolder doe gende erwten te löpen. Duitse bezetters waren voor haar, want het ven dat ze drie dekens moe aan de Duitsers tijdens Wereldoorlog. Bij het at gen de Duitsers plots de kanten richting Oelegem ontbraken er welgeten kens.

Laatste proces
In 1956 vond in Aars laarzen Belgische heks plaats. Dertienlingen is dan Maria Minnen uit Dessel van heksenrijsting ge. De medische begraaf Maria een tegen de stal bewaastelike mens aan h vrom een heurwonee hat ken. De heurwonee was rust, omdat volgens het se woldgeboor heksen in een manen dood van de katen vallen. De vrome woneen gemeden. M Minnen kon haar kate van woneeorden van wonee.